

Izet R i z v a n b e g o v i ć

DOSTIGNUĆA I NEKI REZULTATI RADA U PRAKSI MUZEJA
BOSNE I HERCEGOVINE ¹⁾

Bez sumnje nužno je i korisno da se osvrnemo na pređeni put, da se podsjetimo gdje smo bili, sa čime smo pošli, gdje smo sada, koje smo rezultate postigli, a šta propustili, a sve sa željom da naš daljni rad bude još više osmišljeniji planski i društveno korisniji.

Bosna i Hercegovina u svojem istorijskom razdoblju doživljavala je razno razne okupacije čije su posljedice pored ostalog bile i raznošenje kulturno istorijskog i prirodnoškog blaga, kao i uništavanje spomenika kulture.

Za stvaranje muzeja Bosne i Hercegovine, koliko je do danas poznato, prvi je dao ideju još prije 125. godina fra. Ivan Jukić, koji je u časopisu "Bosanski prijatelj" 1850. godine pisao: "Poznato je svima kod nas kako se u Bosni starinske stvari: novac, pečati itd. nalaze i pohlepni strancima uz malu cijenu prodaju. Ja sam od nekoliko godina počeo ovakve stvari sabirati, zato molim sve Bošnjake gdje što god opaze da odkupe u moje ime²⁾... s mojom zbirkom želim metnuti pečat bosanskom muzeju.

Ovaj poziv zadugo je ostao pusta želja. Prolazile su godine a stranci su sve više raznosili spomenike kulture, naročito poslije austrougarske okupacije Bosne i Hercegovine. Tada je nastala prava jagma za arheološkim, istoriskim predmetima, kao i egzemplarima živog svijeta iz ovih krajeva.

Grupa intelektualaca sa dr. Julijem Makancom na čelu, 1885 osniva "Muzejsko društvo", koje formira svoj muzej.

Slijedeće godine društvo poziva Ćiru Truhelku, stručnjaka za muzejske poslove, koji počinje da sređuje i dalje prikuplja muzejski materijal i da izvodi arheološka iskopavanja. Pošto se ubrzo nakupilo obilje muzejskih predmeta, dobivene su i prostorije za muzej.

Kada je već muzej stvarno postojao, poslije nepune 3 godine 1888. austrougarsko Zajedničko Ministarstvo financija izdaje dozvolu da se muzej otvori i proglasi državnim ustanovom", pod nazivom Zemaljski muzej. ³⁾

Sve do 1929. godine ovaj muzej je bio prva i jedina ustanova ove vrste u Bosni i Hercegovini, kada je odlukom tadašnje Banske uprave Vrbaske banovine osnovan Etnografski muzej u Banjoj Luci.

Zemaljski muzej u Sarajevu prošao je kroz tri osnovne faze svojeg razvoja. Prva se odvijala za vrijeme austrougarske okupacije, druga za vrijeme stare Jugoslavije, a treća poslije drugog svjetskog rata u Socijalističkoj Jugoslaviji.

Godinu dana poslije osnivanja, to jest 1889, pokrenuto je izlaženje Glasnika Zemaljskog muzeja u Sarajevu, koji neprekidno izlazi i obavještava domaću i inostranu javnost o rezultatima naučnih istraživanja iz oblasti nauka koje se njeguju u Muzeju.

O muzejskoj mreži u Bosni i Hercegovini prije rata ne može se ni govoriti, jer su sve do oslobođenja u njoj postojala samo dva muzeja. Zemaljski u Sarajevu i Muzej Bosanske Krajine u Banjoj Luci, koji je osnovan 1930. godine.

Po završetku rata muzeji su se uključili u probleme oko obnove ratom porušene zemlje kao i na širi rad sa publikom naročito sa omladinom radnim brigadama i pripadnicima JNA-e.

Radi što šireg upoznavanja naroda sa razvojem radničkog pokreta i narodnooslobodilačkog rata i revolucije, prišlo se pribiranju, restauraciji i obradi dokumenata i muzejskih predmeta iz novije istorije. Kao rezultat tih pribiranja muzejskog materijala osnovan je 13. juna 1945. godine, Zakon Predsjedništva Narodne Skupštine BiH-e, Muzej narodnog oslobođenja Sarajeva, koji kasnije izrasta u Muzej revolucije naroda Bosne i Hercegovine, Sarajevo, kao centralna ustanova, sa zadatkom djelovanja u cijeloj Republici Bosni i Hercegovini.

U međuvremenu dolazi do otvaranja niza muzeja u BiH. Tako se u Sarajevu osniva Galerija slika 1947. godine, izdavanjem iz Zemaljskog muzeja, a 1949. osniva se Muzej grada Sarajeva, 28. juna 1953. otvara se Muzej Mlade Bosne u sastavu Gradskog muzeja, Muzej književnosti BiH, Sarajevo 1961. i Muzej Jevreja.

U drugim mjestima Bosne i Hercegovine otvaraju se muzeji ovim redom: Zavičajni muzej u Tuzli 1949, Muzej Hercegovine, Mostar, 1960, Zavičajni muzej Travnik, 1951, Zavičajni muzej u Bihaću 1953, Zavičajni muzej u Prijedoru, 1954, Zavičajni muzej u Doboju, 1956, Zavičajni muzej u Foči, 1956. Zavičajni muzej u Trebinju, 1956, Zavičajni muzej u Stocu, 1956, Zavičajni muzej u Bileću, 1962, i Muzej grada Zenice 1965. godine.

Od 1970. godine oživljavaju inicijative i akcije za osnivanje novih muzejskih ustanova. U Banjoj Luci se osniva samostalna Umjetnička galerija, u Petrovcu Galerija Jovana Bjelića, otvara se i galerija u Počitelju, a Galerija portreta u Tuzli stiče status javne ustanove. Muzeologija očigledno prati brz i kvalitetan uspon likovnog stvaralaštva u Republici, mada sa izvjesnim zakašnjenjem. U toku je osnivanje muzeja ili muzejskih zbirki u Livnu, Duvnu, Bosanskoj Gradišci, Brčkom.

Bijelini, Gradačcu, Tešnju, Derventi. Priprema se osnivanje Muzeja školstva Bosne i Hercegovine. Muzej grada Zenice čini stalne napore da se sa mrtve tačke pokrene i osnivanje Muzeja tehnika. 4)

Velika je šteta što zbog oskudnosti u prostoru još nije došlo do formiranja muzeja naših naroda i narodnosti u doba osmanske uprave u Bosni i Hercegovini. Ovaj muzej bi prikazivao razdoblje od 1463. to jest pada Jajca i čitave Bosne i Hercegovine sve do pojave radničke klase i okupacije Bosne i Hercegovine od strane austrougarske okupacije.

Pored navedenih muzeja postoje još ranije osnovani muzeji i samostalne zbirke vjerskih organizacija: Muzej stare Srpsko-pravoslavne crkve u Sarajevu 1898. god., samostalne zbirke franjevačkih samostana u Visokom, Tolisi, Fojnici, Kreševu, Livnu, Jajcu i Humcu.

Nužno je napomenuti da od ovog broja muzeja samo dva su smještena u objektima namjenski građenih za muzej (Zemaljski muzej i Muzej revolucije naroda BiH u Sarajevu), a od ostalih muzeja samo dva - Muzej grada Sarajeva i Muzej grada Zenice - imaju koliko - toliko prikladne prostorije za obavljanje cjelovite muzejske djelatnosti, a ostali ne.

U BiH postoje 4 vrste muzeja prema njihovoj djelatnosti: muzeji koji razvijaju u različitim pravcima svoju djelatnost, muzeji bez egzistencije, kao jednom postavljene izložbe, muzeji koji nemaju izložbe - pribiru materijal, pa su zatvoreni sami u sebe i - memorijalne izložbe.

U novije vrijeme ustanovljena je sljedeća podjela muzeja u BiH: a) centralni muzej kompleksnog tipa - 1, b) specijalni centralni muzeji - 3, c) regionalnih muzeja - 5, d) zavičajnih muzeja - 7, e) gradskih muzeja i galerija - 2, f) memorijalnih muzeja - 5, g) muzejske zbirke - 2, h) muzejske izložbe - 2, i) muzej spomen kuće - 2. Bosna i Hercegovina nije ravnomjerno prekrivena mrežom muzeja. Osjeća se potreba za osnivanjem Istorijskog muzeja BiH, zatim Muzeja školstva BiH i Tehničkog muzeja. Ima znatan broj komuna koje obiluju kulturno-istorijskim i prirodnjačkim materijalom, ali zbog nedostatka finansijskih sredstava i nedovoljnog kadra nisu u stanju da priđu osnivanju muzeja.

Zabrinjavajuća je situacija sa stručnim kadrovima u BiH. U muzejskim ustanovama BiH radi svega 16 arheologa, od toga u Zemaljskom muzeju u Sarajevu 8:9 stručnjaka za prirodne nauke - 8 u Zemaljskom muzeju i 1 u Banjoj Luci, te 12 etnologa u Zemaljskom muzeju 9 i po jedan u Muzeju grada Sarajeva, Muzeju Hercegovine u Mostaru i Zavičajnom muzeju u Bijeljini. Cjelokupni ostali kadar svodi se na 2 istoričara umjetnosti, 3 orijentaliste i 4 istoričara književnosti, muzejskih pedagoga ima samo 8, od čega 5 u Zemaljskom muzeju BiH u Sarajevu.

Muzej revolucije BiH ima 17 članova stručnog kolegija. Preparatorski je odsjek jako deficitaran.

U novije vrijeme prilazi se školovanju kadra koji će ostati stalno u radu u muzejima u unutrašnjosti. Počinju se stipendirati domaći ljudi, koji zbilja imaju smisla i ljubavi za muzeološki, preparatorski i naučno-istraživački rad. U tu svrhu potrebno bi bilo pri odgovarajućim katedrama fakulteta prirodnih i društvenih nauka otvarati mogućnosti školovanja kadra iz muzeologije.

Neujednačenost mreže muzeja u BiH je posljedica različitog tretmana muzeja u pojedinim sredinama. Negdje se muzej smatra kao živ organizam koji se stalno razvija, koji ima određenu ulogu u podizanju kulture i društvene svijesti građana, i koji prema tome zaslužuju i pažnju društva i materijalna sredstva.

Iako ovu naglu ekspanziju muzejske mreže u BiH nisu uvijek pratila adekvatna materijalna i investiciona ulaganja, iako nije bilo sistematske i dugoročne politike školovanja i stvaranja muzejskih stručnih kadrova, ipak je postignuto u dosadašnjem radu značajnih rezultata, a nastao je i preokret u shvatanju društvene uloge muzeja. Matični muzeji iz BiH preuzeli su veću brigu o stručnoj pomoći muzejima u unutrašnjosti. Izrađena je i perspektivna mreža muzeja o kojoj je bilo riječi, a koja je bila predmet razmatranja na regionalnim savjetovanjima održanim u Tuzli, Doboju, Mostaru, Sarajevu, Bihaću i Banjoj Luci. Uslovi našeg savremenog života kao i sve više razvijeniji samoupravni odnosi nametnuli su potrebu da se ujedinjimo u zajednice, kako bi na taj način još brže i jače doprinijeli unapređenju cjelokupnog muzejskog stručnog sektora, tim prije što bi se Muzejsko društvo brinulo o kadrovima u muzejskim ustanovama, a o radu muzeja kao ustanove vodila bi brigu Zajednica muzeja u koju bi bili uključeni i predstavnici Muzejskog društva. Zajednica bi imala svojstvo pravnog lica. Na sjednici Muzejskog društva održanoj 22. aprila 1971. raspravljano je o ovom pitanju, a na Osnivačkoj skupštini, koja će se održati neposredno poslije ovog Kongresa, vjerujemo da će doći do formiranja Zajednice muzeja i galerija Bosne i Hercegovine.

Kako se u BiH izvodi rad sa posjetiocima u muzeju? U nizu muzeja u BiH otvaraju se radna mjesta pedagoga-stručnjaka za rad sa posjetiocima. Jednom je već vrijeme da se utvrdi status kustosa-pedagoga u odnosu na kustosa - muzealca. Kustos pedagog studira publiku i njen odnos u zbirka Muzeja. Dok je kustosu - muzealcu domen rada zbirka, on studira muzejsku zbirku. Tako u Zemaljskom muzeju ima kolegij od 5 stručnjaka za pojedine nauke koje se obrađuju u muzeju,iskusni pedagozi metodičari u svojstvu muzejskih kustosa objedinjuju u svom djelovanju muzeološko i naučno popularizatorski rad, kao muzealci, i obrazovno-vaspitni, kao profesori pedagozi.

Muzeološki rad njihov sastoji se u postavljanju pokretnih izložbi o raznim temama, u saradnji sa drugim muzejskim stručnjacima pri postavljanju i preuređenju stalnih muzejskih izložbi, pri izradi legendi koje vode i prate izložbu, u pisanju stručnih radova i muzeološko-pedagoške problematike.

Pedagoško vaspitno-obrazovni njihov rad sastoji se u brizi o opštem kulturnom obrazovanju muzejskih posjetilaca uz primjenu najnovijih dostignuća koji se obrađuju u muzejima, u približavanju muzejskih izložbi grupama posjetilaca, omladini i odraslima. Primjenjujući savremene pedagoške metode, muzejski pedagozi u zbirka muzeja drže predavanja grupama posjetilaca, razrednim odjeljenjima svih vrsta škola, studentima, radnim kolektivima, pripadnicima JNA i ostalim građanima i turistima okupljenim u grupe.

Radeći sa razrednim odjeljenjima svih vrsta škola koja po utvrđenom planu, u dogovoru muzejskog pedagoga sa školama, dolaze u muzej u pratnji svog stručnog nastavnika, muzejski pedagozi u izložbenim zbirka obrađuju sa učenicima određene methodske jedinice iz gradiva vezanog za muzejske zbirke. Škole su shvatile korisnost ovakve saradnje i već je prihvatile kao čas praktične nastave u muzejima. Grupama ostalih posjetilaca, đачkim ekskurzijama iz drugih mjesta, građanima i radnim kolektivima muzejski pedagozi drže opšta i specijalna predavanja, tumačeći postavke izložbi.

Pored toga, muzejski pedagozi drže predavanja po školama, po domovima kulture, na Narodnim i Radničkim univerzitetima, u radnim kolektivima, te preko Radio emisija posvećenih kulturnom uzdizanju.

Dijapozitivi i male kolekcije eksponata kojima se pri predavanjima služe doprinose očiglednosti njihovih izlaganja. Ovakva predavanja drže i ostali muzejski stručnjaci, svaki iz svog djelokruga rada. U pojedinim muzejskim zbirka drže se i muzičko-književne priredbe u vezi sa tematikom koja je u pojedinoj zbirci zastupljena. Snimaju se u odgovarajućim ambijentima i TV programi, te se i na taj način, putem televizije, vrši propaganda i popularizacija muzejskih vrijednosti. 5)

Muzejski pedagozi posvećuju posebnu pažnju učenicima završnih razreda srednjih stručnih i studentima viših i visokih škola prilikom izrade seminarskih i diplomskih radnji.

U znatnom broju naših osmogodišnjih i stručnih škola postoje klubovi mladih historičara, mladih tehničara i mladih prirodnjaka. Te grupe su vrlo česti gosti muzejskih pedagoga, a najvredniji od njih se preporučuje stručnjacima da ih povedu na teren, na arheološka prirodnjačka i druga istraživanja. Ovakav metod rada je do danas dao vidne rezultate.

Muzejski pedagozi su u jednom broju muzeja sa preparatorima organizovali preparatorske tečajeve za učenike srednjih i srednjih stručnih škola, na kojima su se učenici obu-

čili radeći u muzejskim laboratorijima pod rukovodstvima preparatora, u prepariranju životinja i biljaka, u pravljenju odljevaka i u konzervaciji arheoloških objekata. Neki od njih su u Botaničkoj bašti Zemaljskog muzeja obrađivali i njegovali svoju ljetu povrća i cvijeća i obučavali se praktično u hortikulturi.

Prema raspoloživim podacima muzeje i muzejske ustanove u 1970-toj godini posjetilo je 467.681 ljudi. Taj broj se iz godine u godinu povećava. U privlačenju publike u svoje zbirke muzeji sarađuju sa sindikatima, koji preporučuju članovima radnih organizacija da posjećuju izložbe muzeja i galerija.

Svega 19 muzeja u BiH ima stalne izložbe. Muzeji i galerije postavljaju i povremene izložbe, zatim pokretne izložbe sa kojima pedagozi i drugi muzejski stručnjaci obilaze radne organizacije i škole u zemlji i inozemstvu. Postigli su značajne rezultate. Tako je pokretnu izložbu: "ŽIVOT I KULTURA PRAISTORIJSKIH STANOVNIKA BOSNE I HERCEGOVINE" na putu po Bosni posjetilo 64.730 posjetilaca. 6) Na pokretnoj izložbi srednjovjekovnih nadgrobničkih spomenika "Stećaka", koja je boravila u Beogradu, Antverpenu, Majncu, Pragu, Bukureštu i Zagrebu bilo je oko 95.000 posjetilaca. Književnu izložbu o životu i djelu Svetozara Ćorovića u Mostaru, Sarajevu i drugim mjestima posjetilo je 50.000 posjetilaca. 7)

Izložbu "UMJETNOST NA TLU JUGOSLAVIJE OD PRAISTORIJE DO DANAS", koja je otvorena u sarajevskoj Skenderiji 28. jula ove godine, predstavlja svojevrsnu novinu u muzeološkoj postavi kod nas. Organizacija postave bila je povjerena Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulture BiH, koji je pretihodno djelovao kao jedan od sabirnih centara u pripremi "Pariške izložbe". Pod rukovodstvom direktora Zavoda prof. ing. Džemala Čelića, kome je bila povjerena veoma odgovorna uloga, direktora i projektanta izložbe (koprojektant arh. Slavko Cindrić), u stručnom radu na postavi sudjelovali su kao komesari zapojedine epohe na izložbi naši poznati muzealci i historičari umjetnosti, i to dr Borivoje Čović za praistoriju, Đuro Basler za antiku, Nada Miletić za seobu naroda i romaniku, Zdravko Kajmaković za stećke i vizantijsku umjetnost, dr Smail Tihić za gotiku i renesansu, Ljubica Mladenović za barok, klasicizam i XIX vijek, dr Muhamed Karamehmedović za modernu.

Za realizaciju izložbe karakteristična je svečana i topla atmosfera kojoj posebno doprinose struktura i boja osnovnih materijala aranžmana, naročito poda, zidnih površina, te panoa i vitrina, kao i muzika koja konstantno prati sa prigušenim intenzitetom. Za ovu priliku je posebno kreiran i u sličnim postavama do sada neprimjenjivan, fleksibilan element aranžmana koji služi kao veća ili manja horizontalna ili vertikalna vitrina, odnosno kao veći ili manji pano

Muzeološki rad njihov sastoji se u postavljanju pokretnih izložbi o raznim temama, u saradnji sa drugim muzejskim stručnjacima pri postavljanju i preuređenju stalnih muzejskih izložbi, pri izradi legendi koje vode i prate izložbu, u pisanju stručnih radova i muzeološko-pedagoške problematike.

Pedagoško vaspitno-obrazovni njihov rad sastoji se u brizi o opštem kulturnom obrazovanju muzejskih posjetilaca uz primjenu najnovijih dostignuća koji se obrađuju u muzejima, u približavanju muzejskih izložbi grupama posjetilaca, omladini i odraslima. Primjenjujući savremene pedagoške metode, muzejski pedagozi u zbirkama muzeja drže predavanja grupama posjetilaca, razrednim odjeljenjima svih vrsta škola, studentima, radnim kolektivima, pripadnicima JNA i ostalim građanima i turistima okupljenim u grupe.

Radeći sa razrednim odjeljenjima svih vrsta škola koja po utvrđenom planu, u dogovoru muzejskog pedagoga sa školama, dolaze u muzej u pratnji svog stručnog nastavnika, muzejski pedagozi u izložbenim zbirkama obrađuju sa učenicima određene metode jedinke iz gradiva vezanog za muzejske zbirke. Škole su shvatile korisnost ovakve saradnje i već je prihvatile kao čas praktične nastave u muzejima. Grupama ostalih posjetilaca, đачkim ekskurzijama iz drugih mjesta, građanima i radnim kolektivima muzejski pedagozi drže opšta i specijalna predavanja, tumačeći postavke izložbi.

Pored toga, muzejski pedagozi drže predavanja po školama, po domovima kulture, na Narodnim i Radničkim univerzitetima, u radnim kolektivima, te preko Radio emisija posvećenih kulturnom uzdizanju.

Dijapozitivi i male kolekcije eksponata kojima se pri predavanjima služe doprinose očiglednosti njihovih izlaganja. Ovakva predavanja drže i ostali muzejski stručnjaci, svaki iz svog djelokruga rada. U pojedinim muzejskim zbirkama drže se i muzičko-književne priredbe u vezi sa tematikom koja je u pojedinoj zbirci zastupljena. Snimaju se u odgovarajućim ambijentima i TV programi, te se i na taj način, putem televizije, vrši propaganda i popularizacija muzejskih vrijednosti. 5)

Muzejski pedagozi posvećuju posebnu pažnju učenicima završnih razreda srednjih stručnih i studentima viših i visokih škola prilikom izrade seminarskih i diplomskih radnji.

U znatnom broju naših osmogodišnjih i stručnih škola postoje klubovi mladih historičara, mladih tehničara i mladih prirodnjaka. Te grupe su vrlo česti gosti muzejskih pedagoga, a najvredniji od njih se preporučuje stručnjacima da ih povedu na teren, na arheološka prirodnjačka i druga istraživanja. Ovakav metod rada je do danas dao vidne rezultate.

Muzejski pedagozi su u jednom broju muzeja sa preparatorima organizovali preparatorske tečajeve za učenike srednjih i srednjih stručnih škola, na kojima su se učenici obu-

čili radeći u muzejskim laboratorijima pod rukovodstvima preparatora, u prepariranju životinja i biljaka, u pravljenju odljevaka i u konzervaciji arheoloških objekata. Neki od njih su u Botaničkoj bašti Zemaljskog muzeja obrađivali i njegovali svoju lječnu povrća i cvijeća i obučavali se praktično u hortikulturi.

Prema raspoloživim podacima muzeje i muzejske ustanove u 1970-toj godini posjetilo je 467.681 ljudi. Taj broj se iz godine u godinu povećava. U privlačenju publike u svoje zbirke muzeji saraduju sa sindikatima, koji preporučuju članovima radnih organizacija da posjećuju izložbe muzeja i galerija.

Svega 19 muzeja u BiH ima stalne izložbe. Muzeji i galerije postavljaju i povremene izložbe, zatim pokretne izložbe sa kojima pedagozi i drugi muzejski stručnjaci obilaze radne organizacije i škole u zemlji i inozemstvu. Postigli su značajne rezultate. Tako je pokretnu izložbu: "ŽIVOT I KULTURA PRAISTORIJSKIH STANOVNIKA BOSNE I HERCEGOVINE" na putu po Bosni posjetilo 64.730 posjetilaca. 6)

Na pokretnoj izložbi srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika "Stećaka", koja je boravila u Beogradu, Antverpenu, Majncu, Pragu, Bukureštu i Zagrebu bilo je oko 95.000 posjetilaca. Književnu izložbu o životu i djelu Svetozara Ćorovića u Mostaru, Sarajevu i drugim mjestima posjetilo je 50.000 posjetilaca. 7)

Izložbu "UMJETNOST NA TLU JUGOSLAVIJE OD PRAISTORIJE DO DANAS", koja je otvorena u sarajevskoj Skenderiji 28. jula ove godine, predstavlja svojevrsnu novinu u muzeološkoj postavi kod nas. Organizacija postave bila je povjerena Republičkom zavodu za zaštitu spomenika kulture BiH, koji je prethodno djelovao kao jedan od sabirnih centara u pripremi "Pariške izložbe". Pod rukovodstvom direktora Zavoda prof. ing. Džemala Čelića, kome je bila povjerena veoma odgovorna uloga, direktora i projektanta izložbe (koprojektant arh. Slavko Cindrić), u stručnom radu na postavi sudjelovali su kao komesari zapojedine epohe na izložbi naši poznati muzealci i istoričari umjetnosti, i to dr Borivoje Čović za praistoriju, Đuro Basler za antiku, Nada Miletić za seobu naroda i romaniku, Zdravko Kajmaković za stećke i vizantijsku umjetnost, dr Smail Tihić za gotiku i renesansu, Ljubica Mladenović za barok, klasicizam i XIX vijek, dr Muhamed Karamehmedović za modernu.

Za realizaciju izložbe karakteristična je svečana i topla atmosfera kojoj posebno doprinose struktura i boja osnovnih materijala aranžmana, naročito poda, zidnih površina, te panoa i vitrina, kao i muzika koja konstantno prati sa prigušenim intenzitetom. Za ovu priliku je posebno kreiran i u sličnim postavama do sada neprimjenjivan, fleksibilan element aranžmana koji služi kao veća ili manja horizontalna ili vertikalna vitrina, odnosno kao veći ili manji pano

za izlaganje. Upravo jedinstvo ovoga elementa doprinosi i jedinstvu cjelokupne izložbe, uprkos velikoj raznovrsnosti eksponata i uprkos stanovitim improvizacijama s obzirom na veliku bazu koju je izložba postavljena.

Karakteristična je također masovnost koja je ovdje ostvarena (do 7.000 posjetilaca u jednome danu), o kojoj se, međutim, u samoj postavi dovoljno vodilo računa, tako da uskih grla uglavnom nema, dok je preglednost sa povoljnih distanci ne samo zadovoljena, već čak i ocijenjena kao poseban kvalitet. Naj eminentniji stručnjaci iz cijele zemlje i inostranstva dali su laskava priznanja postavi izložbe, a svi koji su pravili upoređenja sa "Pariškom izložbom", dali su sarajevskoj izrazitu prednost. Tako je akad. prof. F. Stele, komesar "Pariške izložbe", nakon što je istakao kvalitete i prednosti naše postave završio riječima: "Ovim ne želim reći da je izložba u Parizu bila loša, ali je ova mnogo bolja". 8)

Svakako da ovaj uspjeh sarajevskih muzealaca i konzervatora, daje polet nastojanjima odgovarajućih službi u cjelini. Tako je prof. Dž. Čelić, u krugu neposrednih aktera izložbe, naprijed navedenih stručnjaka, pokrenuo inicijativu za pripremu izložbe "Umjetnost i kultura Bosne i Hercegovine", čemu je dnevna štampa dala zapažen publicitet, a što su već javno podržali i neki ugledni politički radnici. Izvlačenje kulturnog i umjetničkog blaga ove zemlje iz anonimnosti, njegova naučna obrada, konzervacija i prezentacija, što sve skupa podrazumijeva takva nova izložba, danas je imperativ kulturne afirmacije ove naše Republike.

Rad s muzejskim posjetiocima posebno je razvijen i širokog je radijusa za vrijeme organizovanja Nedjelje muzeja koja se u BiH obavlja već 17 godina (od 1954). Tada pojačanom kulturno-propagandom muzeji privlače veći broj posjetilaca u svoje zbirke. Kao jedan od ustaljenih oblika rada u toku Nedjelje muzeja je raspisivanje nagradnog konkursa o temama iz muzeologije, istorije, društvenih i prirodnih nauka, koje obrađuju učenici svih stepena škola. Najbolje izrađene radove nagrađuje Muzejsko društvo u novcu i knjigama, upisujući u knjige posvetu o nagradi za uspješan rad izrađen u toku Nedjelje muzeja. Ovaj oblik saradnje potstakao je živo interesovanje školske omladine i probudio još veće interesovanje za muzeje i spomenike kulture i prirode. Tako je u vremenu od 28. IX - 4. X 1970. održana "Nedjelja muzeja" koja je bila posvećena prirodnim naukama, a s obzirom na međunarodnu Evropsku godinu zaštite prirode imala je osnovni moto "ČUVAJMO NAŠU PRIRODU-TO JE DUŽNOST SVIJU NAS". Između ostalih važno je pomenuti i posebnu novinu u pomenutoj Nedjelji muzeja, a to je održavanje takmičenja u kvizu znanja i nagradne fotografije. Kviz znanja se odnosio na poznavanje biljaka i životinja u Zemaljskom muzeju u Sarajevu. Pravo učešća imali su dječaci i djevojčice od 10-14 godina. Tom prilikom podijeljene su 4 nagrade: foto-aparat, ručni sat, Enciklopedija životinjskog carstva, kao utješna nagrada dodijeljene su 8 kutija prepariranih ptica i insekata. Ove manifestacije našle su svoga mjesta i u sredstvima javnih informacija.

U poslijeratnim godinama osjeća se sve veća potreba za osvježavanjem muzejskih zbirki, unošenjem novog načina prikazivanja i prezentiranja muzejskih izložbi i eksponata. Muzeji trebaju postati i obrazovne ustanove, koje ne samo dopunjuju ono što se učilo u školama, već i da pruže osnovna znanja iz određenih oblasti nauke. Taj duh provejava u svim svjetskim muzejima, te se oni, svaki za sebe, trude se da prema vlastitim mogućnostima unesu neke inovacije u svoje izložbe. Prirodnjačko odjeljenje Zemaljskog muzeja u Sarajevu u periodu 1946-1960. postavlja tri tematske izložbe: "Porijeklo i obilježje planinske faune BiH", "Život naših šuma" i "Šume BiH". Time je u potpunosti izmijenjen dosadašnji način izlaganja, a nove izložbe prikazuju ne samo biljke i životinje, već ilustruju i određene odnose između samih organizama i sredine u kojoj se oni javljaju. U ovim postavkama koristi se uglavnom već postojeći u muzeju eksponati, ali se dodaje mnogo teksta i ilustrativnog materijala.

Oko 1960. Evropu zapljuskuje novi val savremenog izlaganja u prirodnjačkim muzejima. Teži se za tim da se otrgnu određeni kutci prirode i da se što vjernije prikažu u muzejskim zbirkama. Pri tome se nastoji izložiti što više karakterističnih biotopa, kako u biološkom tako i u geografskom smislu.

Ovakav način izlaganja pruža muzejima pojedinih zemalja mogućnost da pokažu karakteristike svoje flore, faune i gaje i zbog toga je veoma brzo prihvaćen u cijelom svijetu. Međutim, pored većih sredstava materijalnih, ovaj način izlaganja zahtijeva i veoma stručan kadar, koji poznaje prirodu ne samo po objektima, nego i po načinu života svakog organizma koji se želi izložiti. Potreban je i visoki stepen izučenosti preparatora, kao i slikara, koji mogu pomoći, diorama dopuniti prikaz izloženog kutka prirode. Najzad, takva izložba mora imati i određeni pedagoški značaj.

Ovakav način izlaganja Prirodnjačko odjeljenje Zemaljskog muzeja primjenilo je prvi put 1963. prilikom proslave 75-godišnjice svoga postojanja. Izložba "Živi svijet BiH" ilustruje u pet diorama nekoliko za BiH, karakterističnih biotopa, te po načinu izlaganja i postavci potpuno odgovara savremenim zahtjevima muzeologije. Diorame prikazuju ne samo karakteristične biljke i životinje koje žive u ovakvim biotopima, već pokazuju i florističko-faunističko obilježje i visinsku raščlanjenost organizama ove teritorije. 9)

Sve pomenute inovacije odnosile su se uglavnom na izlaganje recentnih organizama, odnosno "žive prirode". Potreba za oživljavanjem geološko-paleontoloških i mineraloško-petrografskih postavki bila je isto tako neophodna. Zato se pristupilo prvo izmjenama u geološko-paleontološkoj zbirci. Primjenjujući najsavremenije metode (umjetnu rasvjetu, moderne vitrine, razrjeđednost eksponata i odgovarajućih natpisa i ilustracija) otvorena je 1971. izložba "Svijet geološke

prošlosti BiH". Ova izložba prikazuje ostatke života (fosile) iz paleozojske, mezozojske i kenozojske ere, tj. iz perioda iz kojih potiču naslage stijena u BiH. U uvodnom dijelu izloženo je razvojno stablo života i kretanje zemlje kroz svemir, zatim paleografske karte i paleografska situacija iz određenih geoloških perioda. U posebnim vitrinama prikazani su fosili i način njihovog staranja, t.zv. fosilizacija, a na kraju ilustrativno su objašnjeni paleontološki dokazi evolucije.

Iznoseći primjene tehničkih i naučnih dostignuća u postavljanju prirodnjačkih zbirki na teritoriji BiH, mora se naglasiti da su se one, iako malobrojne, uvijek odlikovale savremenosti, pa su pored skromnih sredstava koja su izdavana za njihovo postavljanje, zahvaljujući entuzijazmu muzejskih radnika, igrale važnu ulogu u upoznavanju prirode naše zemlje. Isto tako u Arheološkom i Etnografskom odjeljenju Zemaljskog muzeja primjenjuju se najnovije metode istraživanja u svim arheološkim iskopavanjima i etnografskim istraživanjima. U muzeološkom pogledu izložbe su postavljene prema pojedinim temama sa iscrpno obrazloženim legendama, što je našlo primjenu prilikom postavljanja izložbi Neolita, zatim stećaka u Botaničkom vrtu i Arheološkim otkrićima 1970. gdje se izlažu privremeno, najnoviji nalazi. Tako je Etnografsko odjeljenje Zemaljskog muzeja postavilo nekoliko tematskih izložbi: npr. Višnjiška keramika, Narodne mjere u Bosni i Hercegovini, Narodni život i kultura stanovništva Livanjskog polja. U početnoj fazi je rad na savremenoj postavci izložbe "Narodna kultura Bosne i Hercegovine. U posljednjim godinama na pr. Muzej II zasjedanja AVNOJ-a u Jajcu vrši filmsko-tonska i magnetofonska snimanja i rekonstrukciju govora sa II zasjedanja AVNOJ-a, kao i fotokopiranje cjelokupnog dokumentarnog materijala. Izgradnja nove zgrade i povoljni uslovi rada omogućili su Muzeju revolucije BiH (sala sa kino-projektorom i sala za predavanja) svestranije primjenjivanja savremenih dostignuća iz muzeologije. To se odrazilo kod postavke stalne izložbe Muzeja koja je ocjenjena kao vanredno uspješna. Prilikom rada na stalnoj i tematskim izložbama stručni radnici - kustosi primjenjivali su najsavremenije metode u naučno-istraživačkom i ekspozicionom radu. Primjenjivane su one novine koje su registrovane u nekim najmodernijim muzejima i ustanovama u Evropi. Unošenje novih metoga rada osjeća se naročito u organizacionim pothvatima Muzeja grada Zenice, koji je do sada bio inicijator nekoliko naučnih skupova iz raznih oblasti sa temom o srednjovjekovnoj Bosni. Naučni rezultati sa ovih seminara i skupova objavljeni su u posebnim publikacijama Muzeja. Inače, nekoliko naših muzeja izdaje stalne ili povremene publikacije u kojima objavljuje rezultate naučno-istraživačkog rada iz disciplina kojima se bave.

Poznata su nam iskustva i dostignuća svjetskih muzeja koji imaju razne vidove aktivnosti sa posjetiocima, kao i primjenu kompjutera, digitalnih računala i sličnih tehničkih dostignuća, ali naše mogućnosti nisu takve da pređemo na ovakav

način rada. U pojedinim vidovima korišćenja najsavremenijih naučnih dostignuća dosta zaostajemo, ali istovremeno imamo rezultata na kojima dobijamo svjetska priznanja, kao što je rad sa posjetiocima i slično.

U ovakvom jednom referatu nije moguće iznaći i nabrojati sve novine i inovacije u muzejima BiH, jer svaki od muzeja prema mjestu i svojoj funkciji ima nekih svojih novina.

Porast broja muzeja u Bosni i Hercegovini u poslijeratnom periodu je posljedica, na planu kulture, naglog porasta ekonomskog potencijala naše zemlje i izgradnje demokratskih socijalističkih samoupravnih struktura našeg društva. Bez veće muzeološke tradicije, zasnivanje i razvijanje tolikog broja muzeja nije ostvareno bez teškoća. Razrada i razvitak muzeološke problematike traži naučno, kadrovsko i materijalno premošćavanje jedne istoriski nasleđene praznine iz ove oblasti nauke i kulture. To je ogroman posao koji zahtijeva da se iz sadašnje faze pređe u fazu sistema, fazu sistematizacije i historisko-kulturnog osmišljavanja, drugim riječima, da se uz muzeološku tradiciju stvara odgovarajuća naučna svijest. To je preduslov za stvaranje naše sopstvene muzeološke koncepcije koja bi imala svoje vlastito obilježje i svoj originalni put razvitka.

Da ne bi došlo do zaostajanja za opštim društvenim razvojem jednog dobrog dijela naših muzeja, kao i onih koji se nalaze, ili treba da se uskoro nađu u fazi pribiranja materijala kojeg je sve manje, kao što su Istoriski muzej, Tehnički muzej i muzej školstva BiH, kao i do stagniranja na tradicionalističkim oblicima rada, nameće se potreba da se u prvom redu ovim muzejima, a i cijelom muzejskom sektoru SR BiH-e omogući bolje upoznavanje sa dostignućima savremene muzeologije i muzeološke praksa. Zbog toga bi već jednom trebalo razmotriti mogućnost osnivanja Muzejskog dokumentacionog centra, čiji bi između ostalog zadaci trebali da budu slijedeći:

- da sakuplja dokumentaciju o najnovijim rezultatima na polju muzeologije, da je obrađuje i na osnovu toga informiše muzeje, da izrađuje stručne elaborate, naročito o koncepcijama muzeja, o izložbama, o načinu izlaganja materijala u muzeju;

- da prikuplja stručnu muzeološku literaturu za sva područja rada i djelovanja muzejskih ustanova, za usavršavanje stručnog i naučnog rada muzeja;

- da sistematizuje dokumentaciju i građu o razvoju i djelovanju muzejskih ustanova na području SR BiH-e;

- da pripremi izradu bibliografija iz oblasti muzeologije, izdavanje stručno-naučnih i popularnih muzeoloških publikacija (priručnici, katalozi, vodiči prospekti i bilteni);

- da postavlja eksperimentalne i ugledne izložbe sa muzeološkom tematikom (izlaganje slika u muzejima i galerijama, izlaganje geoloških eksponata, diorame etnoparkovi, savremena muzejska arhitektura, rad i djelovanje zavičajnih muzeja) itd.

Muzejski dokumentacioni centar trebalo bi da organizuje razmjenu iskustava naših muzeja u zemljama gdje je muzeologija naročito razvijana. U tu svrhu Muzejski dokumentacioni centar trebalo bi da saraduje s domaćim i stranim muzejskim društvima, Muzejskim dokumentacionim centrima, Zajednicama muzeja i galerija, odgovarajućim katedrama i ustanovama koje se bave ovom problematikom.

Centar bi trebao da organizuje, podržava i usmjerava opštu propagandu i popularizaciju muzeja putem predavanja, izložbi štampe, radija, televizije i drugih javnih sredstava informisanja. 10)

Ukoliko dođe do osnivanja, Muzejski dokumentacioni centar bi za jedno kratko vrijeme došao posredstvom ICOM-a Muzejskog dokumentacionog centra u Zagrebu do materijala i podataka svjetske muzeološke prakse i na taj bi način bio u mogućnosti da pruža stalnu pomoć muzejima. Bez sumnje, ova bi pomoć bila naročito potrebna nekim zavičajnim muzejima u unutrašnjosti, gdje radi mali broj stručnog kadra i bez dovoljno materijalnih sredstava. Pružanje pomoći ovim muzejima ulazilo bi među osnovne zadatke (kao: izrada koncepcije muzeja, uputstva za inventarisanje muzejskih zbirki i pedagoška aktivnost muzeja), sve u cilju modernizacije rada u muzejima prema naprednim i već afirmisanim našim i stranim dostignućima muzeja.

Osnivanje ovakvog Muzejskog dokumentacionog centra je u interesu Republike, Sekretarijata za obrazovanje i kulturu, SR BiH, Zajednice muzeja i galerija, muzejskog društva, i svakog pojedinog muzealca. Osnivanje ovog centra je važno i za Sarajevo kao republički centar, koji sve više izrasta u kulturno središte koje ima 90-godišnju muzeološku tradiciju.

Muzejski dokumentacioni centri u drugim zemljama postoje kao samostalne ustanove u vidu zavoda ili instituta za muzeologiju, ili su vezani za centralne ili matične muzeje i njihove direkcije, odnosno centralne upravne organe, ministarstva ili pokrajinske forume odgovorne za sektor kulture, zaštitu spomenika i muzejsku službu, ili su pak vezani za fakultete, odnosno za katedre muzeologije. Kod nas do danas jedino u Socijalističkoj Republici Hrvatskoj, u Zagrebu postoji ovakav Muzejski dokumentacioni centar kao samostalna ustanova, koja je znatno i uspješno razgranala svoj rad daleko van granica naše zemlje, a i uključena je u aktivan rad postdiplomskog studija muzeologije.

U prvoj fazi svoga rada u Bosni i Hercegovini ovakvu instituciju trebalo bi da vodi Zajednica muzeja i galerija, a kada se otvori katedra za muzeologiju pri nekom od naših fakulteta, onda bi centar trebalo da bude uz katedru.

Na osnovu podataka UNESCO-a, posebno ICOM-a dogodile su se krupne promjene u položaju i tretmanu muzeja: kulturna baština svijeta nije samo stvar ovog ili onog naroda na čijoj se teritoriji nalazi, već stvar čitavog kulturnog čovječanstva.

Otvorenost naše zemlje prema spoljnjem svijetu, sloboda stvaralaštva u konkurenciji sa stvaralaštvom u svijetu, traži od nas solidnost, provjereni nivo temeljitosti i stalno preispitivanje dostignutog. Turistička armija koja posjećuje našu zemlju iz godine u godinu je sve brojnija. Svaki kutak naše zemlje je podvrgnut kritičkoj analizi onoga što je ostvareno u svim domenima rada. Na muzeološkom planu to je izrazito karakteristično. Raste tendencija da turističku armiju što duže zadržimo u našoj zemlji; pored ostalog da je zadržimo i u smislu animiranja našim kulturnim nasljeđem, našim muzejima i spomenicima kulture i prirode, načinom prezentacije tih kulturnih tekovina. Naše mogućnosti još male da bi primijenili u našim muzejima sve vrste tehničkih i naučnih pomagala. Ali istina u pojedinim vidovima korištenja najnovijih dostignuća zaostajemo, ali istovremeno imamo rezultata na kojima dobivamo svjetska priznanja, kao što je rad s posjetiocima, izdavačka djelatnost i slično. 11)

U konfrontaciji naših ostvarenja u muzeologiji sa svjetskim dostignućima u ovoj oblasti, uočavamo naš polet, ali nedorečenost, naša htjenja i pomanjkanje materijalne osnove, našu želju i zainteresovanost da slijedimo vrhunska ostvarenja, ali suprostavljena našom nedovoljnom organovoenošću, a ponekad neobaviještenosti i neznanjem. 12)

Autentičnost i postojanost obilja našeg kulturno-istoriskog nasljeđa u sferi samoupravnog socijalističkog društva obogaćenog pozitivnim ostvarenjima svjetske muzeologije, treba da sve više postaje ona snažna karika u lancu kretanja koja čine život sadržajnijim, produhovljenijim, naučno i kulturno bogatijim, ljepšim i kao takav, da krči put ka višoj društvenoj i kulturnoj organizovanosti-komunističkom društvu.

B i l j e š k e :

- 1) Ovaj članak je znatno dopunjeni koreferat koji je u jednom dijelu autor podnio na VII kongresu Saveza muzejskih društava Jugoslavije u Ljubljani 15 i 16. oktobra 1971. godine.
- 2) "Bosanski prijatelj" od fra. Ivana Jukića banjalučanina sv. I str. 131 sv. III str. 203-204. i sv. IV str. 151.
- 3) Spomenik Zemaljskog muzeja 1938.god. "pregled" časopis za društvena pitanja god. XLVIII knj. II Sarajevo, novembar-decembar 1963. br. 11-12 str. 353-372. "Muzeji" 16-17 str. 240-241. Beograd "Sedamdeset pet godina Zemaljskog muzeja u Sarajevu".
- 4) Napredak muzeja i galerija i galerija "Odjek" Sarajevo, 15-31 decembra 1974.god. XXVII br. 24. str. 27. Vidi "Pregled" br. 10. Sarajevo 1973. str. 1274.
- 5) "Odjek" Neka pitanja kulturnoprosvjetne uloge naših muzeja, Sarajevo XX br. 12. str. 12 od 15. juna 1967.g. "Odjek" 1-15, april 1972. str. 26. "Muzeologija i pedagogija - o jednom vidu djelatnosti ZM u Sarajevu".
- 6) Muzeji br. 15 str. 69-86, Beograd 1962. Dramušić Vojin "Pokretna izložba Zemaljskog muzeja",
- 7) Podatke dobio od Miletić Nade, v.kustosa Muzeja Sarajevo i od A. Ljiljka, Muzej književnosti Sarajevo.
- 8) Podaci uzeti od službe Zemaljskog zavoda za zaštitu spomenika kulture i prirode SR BiH-e Sarajevo.
- 9) Podatke o provođenju "Nedjelje muzeja" dala mi je dr. Sonja Mikšić predsjednik odbora za organizovanje i izvođenje ove manifestacije u jubilarnoj godini" zaštite prirode - to je dužnost sviju na" na čemu joj se najtoplije zahvaljujem.
- 10) Vidi, elaborat Muzejskog dokumentacionog centra u Zagrebu kojeg je dao prof.dr. Anton Bauer. Također pogledaj i moj predlog za osnivanje MDC od 15.V 1969, podnesen na Plenumu Muzejskog društva, a kao i Sekretarijatu za obrazovanje i kulturu SR BiH!
- 11) Prof. Vojin Dramušić "Vaspitno-obrazovna uloga muzeja Jugoslavije "Muzeji" br. 18. str. 100-105. Koreferat je podnesen na internacionalnom Kolokviju o vaspitnoj i kulturnoj ulozi muzeja u Parizu. 23-27 novembra 1964. godine. O toku rada čitavog Simpozijuma vidi Glasnik Zemaljskog muzeja Sarajevo Arheologija XX. "Internacionalni simpozijum o vaspitnoj i kulturnoj ulozi muzeja" 1965. str. 306-319.